

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ УКРАЇНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТОЛОГІЇ

© Бегей І., 2006

Закцентовано увагу на необхідності наукової українізації викладання політології, передусім української, на засадах національно-державницької ідеології, неухильного дотримання законодавства в освітянській та мовній галузях, історичного методу, виховання патріотизму у студентів.

The author reports that it is necessary to lecture Politology first of all Ukrainian Politology making accent on scientific ukrainization of teaching to keep national and state ideology, legislation in educational and language branches, historical method and patriotism is needed in teaching and breeding up students.

Багаторічна практика викладання політології, інших суспільних дисциплін у кількох вищих навчальних закладах дає мені право зробити невтішний висновок про невисокий рівень політичної культури значної кількості випускників середньої школи. Але це ще якось можна пояснити відсутністю дисципліни “Політологія” у шкільній навчальній програмі. Значно важче виправдати брак у багатьох з них елементарних знань з суміжних до політології наук – історії, правознавства, географії, мови й літератури, які вивчають у загальноосвітній школі. До слова, дефіцит знань з гуманітарних наук актуально відчувається у політичних і державних діячів від районного до загальнодержавного рівня. А відтак це істотно позначається на внутрішній та зовнішній політиці Української держави, її авторитетності у світі.

Для недостатньо обізнаного читача матеріалів цієї конференції варто повідомити, що *політична думка* налічує кілька тисяч років, а *політична наука* сформувалась півтора століття тому. Однак до радянських ВНЗ її не допускали як буржуазну і шкідливу для формування комуністичного світогляду громадянина СРСР. У навчальних програмах сучасних навчальних закладів вона почала вкорінюватись лише у 1990 р. У цьому контексті не можу не згадати піонерські заслуги львівського професора Бориса Кухти, з ініціативи і під орудою якого у тому самому році вийшов чи не перший в Україні курс лекцій “Основи політології”. За минулий від тоді час український ринок наукової, навчальної, довідникової, енциклопедичної, періодичної політичної літератури насичений вітчизняними й зарубіжними авторами. Прикро, але, на мій погляд, чимало наших науковців й досі знаходяться в полоні російсько-радянської історіографії, лише марксистсько-ленінського тлумачення понять, категорій тощо. Зрозуміло, що бранцями недавнього минулого стають і студенти, котрі користуються такою літературою, але ще не мають достатніх знань і життєвого досвіду, щоб критично ставитись до неї. Однак більшість науковців і освітян з часом виберуться із цього полону. Натомість є реальна загроза потрапити в іншу пастку – космополітичну, розставлену 15-ю статтею Конституції України, згідно з якою „жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов’язкова” [5]. З такою нормою можна погодитись тоді, коли йдеться про комуністичну, соціалістичну, соціал-демократичну, ліберальну, консервативну, анархічну ідеології, але не про національно-державницьку, яка повинна бути визнана Основним Законом обов’язковою. Космополітизації наших студентів загрожує входження України в Болонський процес, якщо воно буде беззастережним. Відмова від обов’язковості національницької ідеології може мати такі самі наслідки, як відмова керівництва УНР в 1917–1918 рр. від власних збройних сил.

А політологія як ніяка інша наука відкриває перед викладачем надзвичайно широкі можливості не лише донести до студента певну суму знань, але й виховати в ньому українського патріота, державотворця, активного і небайдужого учасника суспільно-політичного життя своєї країни. Для досягнення цієї мети викладачеві треба максимально гармонізувати форму, зміст й методику викладання цієї дисципліни.

Розпочну з окремих елементів форми, приміром, навчальної та робочої програм викладання політології. Нині не існує їх єдиної, чіткої й обов’язкової регламентації, викладач може вносити свої корективи і навіть повністю складати на власний розсуд. У цьому є свої плюси і мінуси. Скажімо, в більшості з них, на мій погляд, відводиться недостатня кількість годин на вивчення історії й теорії політичної науки України. Зрештою, і в багатьох підручниках, посібниках, курсах лекцій політичні здобутки вітчизняних мислителів подаються, як правило, за залишковим принципом. Вважаю, що таку диспропорцію треба виправляти і у програмах, і в навчальній літературі, а на вивчення української політології варто відвести не менше чверті навчальних годин.

Крім цього доцільно запровадити відповідний спецкурс і запропонувати його на вибір студентам.

Важливо визначитись коли і як найоптимальніше читати лекції з історії та теорії української політології. Вимальовується чотири варіанти. Перший – після вивчення відповідних тем із світової політичної науки. Другий – в контексті з нею. Третій – паралельно до неї. Четвертий, як на мене, найдоцільніший – змішаний, в якому домінують перший і використовуються елементи другого і третього способів.

На межі форми і змісту я б поставив мову усного викладання політології й написання науково-методичної літератури з цієї дисципліни. Зрештою, йдеться не лише про неї. Спочатку підведу під цю болючу проблему правову базу. Законом України “Про освіту” (1060–12) в редакції від 23 березня 1996 року (стаття 7) [3] та Законом України “Про загальну середню освіту” (651–14) від 13 травня 1999 року (стаття 7) [2] встановлено, що мова освіти, мова навчання і виховання в загальноосвітніх навчальних закладах визначається Конституцією України та Законом Української РСР “Про мови в Українській РСР” від 28 жовтня 1989 року. Зокрема, ним встановлено, що мовою виховання в дитячих дошкільних установах, мовою навчання і виховання в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах є українська мова [4]. Державний статус української мови України закріплений чинною Конституцією – стаття 10 [5]. Зважаючи на її положення та закони України щодо гарантування застосування мов в Україні, а також у навчальному процесі, Конституційний суд України 14 грудня 1999 р. вирішив, що “мовою навчання і виховання в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах є українська мова” [7]. А згідно із 150 статтею Конституції України рішення Конституційного Суду України “є обов’язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені” [5]. Тепер вже можна поставити риторичне запитання про законність масового видання з відповідним грифом Міністерства освіти й науки України навчальної літератури з політології (і не лише), читання цієї дисципліни іноземною, себто російською мовою. Інакше як свідомим ігноруванням та нехтуванням державної мови, гальмуванням державотворчої ролі української нації, яка історично проживає на території України і становить абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі, це кваліфікувати не можна. Це вже не політологія і навіть не політика, це – політиканство, до того ж антиукраїнське, антидержавне по своїй суті, спрямоване на денационалізацію українського студентства, а відтак і всіх етнічних українців.

Зважаючи на примусовий, насильницький адміністративний характер багатолітнього зросійщення України, її нинішня держава також повинна вдаватися до елементів адміністрування під час деросійщення України, відновлення історичної справедливості, а не безпорадно виправдовуватися засмальцьованою фразою “так історично склалося”. Громадянам України, передусім молодим, треба пояснити чому і як українці й досі втрачають основну ознаку будь-якої нації – мову. Ми повинні наполегливо вимагати й домогтися змінити 3-тю частину 10-ї статті Конституції “В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської мови, інших мов національних меншин України” [5] в такій редакції: “В Україні гарантується вільний розвиток і захист мов національних меншин України”. Не можна створювати привілеїв одній з національних меншин в Україні, нехай навіть і найбільшій. По-перше це суперечить 24 статті Конституції України. По-друге, значна частина її представників в минулому й тепер була й залишається носіями російської імперської великодержавності на різних рівнях – побутовому, науково-культурному, політично-державному. По-третє, Українська держава повинна захищати державність української мови так само як інші ознаки й атрибути державності – територію, суверенітет, кордони тощо.

Органічним продовженням зазначеного є проблема написання й вимови в українській транслітерації іноземних власних назв, імен, термінів тощо. Кілька ілюстрацій.

У багатьох підручниках й довідниках з політології ім’я Аквінського пишеться ініціалом “Ф.” чи повністю “Фома”, що відповідає російському перекладу його імені Тома. В українському воно звучить Хома. Однак, переконаний, що ім’я Аквінського треба писати згідно з оригіналом – Тома. Адже засновану ним філософську течію ми називаємо томізм, а не хомізм чи фомізм.

Наступний приклад. Вісім років тому видавництво “Основи” видало у чудовому перекладі українською мовою знамениту працю великого мислителя італійського Відродження Niccolo Machiavelli “Le Principe”. Прізвище автора написано “Нікколо Мак’явеллі”, а назву його праці перекладено як “Державець” [6] До цього українською мовою її ще перекладали як “Князь”, “Володар”. Але й досі в окремих виданнях її називають в російському перекладі – “Государь”, а прізвище її автора масово продовжують писати в російській транслітерації – Макіавеллі, а відтак “макіавеллізм” замість “мак’явеллізм”. Що це: наукові лінощі чи науковий комплекс малоросійства ?

Позбутися цього комплексу, пришвидшити національну самоідентифікацію українців значною мірою може допомогти впорядкування написання російських й українських імен. Нам треба відмовитись перекладати імена підданих й громадян Московії, Росії українською мовою. Адже німця на ім’я Петер ми не називаємо Петром, італійця Нікколо – Миколою, поляка Владімежа – Володимиром, французенку Катрін – Катериною і т.

д. Отже, П'ютер I, Ніколай II, Владімір Ленін, Владімір Путін, Єкатеріна II і т. д.

Політологи разом з іншими науковцями, громадськістю мали б ініціювати і підтримувати рух за реставрацію спотворених, насамперед зросійщених, українських прізвищ. Не лише таких відомих політичних діячів, як Сергій Шелухин (а не Шелухін), Андрій Яковлів (а не Яковлев) та багатьох інших, а й сотень, тисяч прізвищ українців (Серков – Сірко, Голохвастов – Голохвастий, Акіменко – Якіменко, Шевцов – Шевців, Петров – Петрів...).

Українські імена не лише цілеспрямовано й умисно перекручувались завойовниками та колонізаторами, їх разом з нашою історією, досягненнями у різних сферах суспільного життя безсоромно й безцеремонно крали і крадуть. Поза конкуренцією тут Московія-Росія. Вона привласнила собі сотні імен видатних українців: всіх князів київських, першого українського митрополита Іларіона, першого українського історика Нестора, перлину світового письменства “Слово про похід Ігорів”, перший збірник законів “Руська правда”, С. Десницького, Я. Козельського, М. Зібера, Б. Кістяківського, М. Туган-Барановського, і навіть –

В. Сухомлинського [1, 904]. Але, якщо росіян ще якось можна зрозуміти, то чим пояснити дії і позиції їх помічників і спільників в Україні. Зокрема тут згадується навчальний посібник „Основи політології” виданий Міністерством освіти в 1992 р. Його автори відлік політико-правової думки в Україні починають з Запорізької Січі, зокрема Конституції Пилипа Орлика. Все, що було до цього вони зараховують до російської політичної думки, зробивши таке догідливо-промосковське пояснення: “Протягом кількох століть історія народів Росії та України була єдиною. Спільними були і більшість політичних ідей”. Якщо на мить і погодитись з таким карамзіно-погодінським і московсько-радянським антиісторичним твердженням, то чому хоча б не розставити акценти навпаки: висвітлення української політичної думки не розглядати з часів Київської Русі-України, а російської – з часу формування Московської держави. Далі автори посібника переконують українського викладача і студента, що “А. Радищев поклав початок революційно-демократичному напрямку вітчизняної думки” Отже, недалеко й до гасла “одна вітчизна – дві держави”. То чого ж дивуватись Партії регіонів, яка пропонує “дві мови – одну націю!” Або київським (і не лише) обивателям, які й досі вважають А. Пугачову, Ф. Кіркорова вітчизняними співаками. Отак виглядає політична, етнічна й культурна самоідентифікація помалоросійськи. Звичайно, можна було б не згадувати посібники п’ятнадцятилітньої давнини, якби й сьогодні політична й наукова література в Україні не рясніла схожими “перлинами”.

То хіба варто дивуватись (про це йшлося вище), що випускники шкіл і студенти ВНЗ не знають української історії, першою українською державою в сучасному розумінні цього слова називають передусім сучасну державу Україну, потім Козацько-Гетьманську, УНР і ЗУНР, сучасну державу Україну, інколи УРСР та дуже рідко Київську Русь-Україну.

Тому дуже важливо студента навчити очищеної від чужинського мулу української історії, вчити критично оцінювати вітчизняних й зарубіжних авторів навчальної та наукової літератури, самостійно робити висновки.

Однією з ключових проблем у цьому контексті під час вивчення української політичної думки є встановлення спадкоємця історично-культурної спадщини Київської Русі. Термінологічно тут правильніше застосовувати назву Русь-Україна (як це робили М. Грушевський, М. Аркас та інші). А відтак – русько-українські чи просто українські князі і т. д. Досить сталою назвою періоду з IX до XIV ст. є “княжа доба”, а історичним реаліям, як на мене, більше відповідає “княжо-королівська доба”. До слова, на моє переконання, юридичною назвою, закріпленою в Конституції нашої держави, має бути Русь-Україна. Але найважливіше – студента треба науковими аргументами переконати:

- 1) Русь-Україна була першою українською державою в сучасному розумінні слова;
- 2) її, а також козацько-гетьманську державу, УНР, ЗУНР, Карпатську Україну ми відновили у 1990–1991 рр., а не ”проголосили”, “утворили”...
- 3) “Слово про закон і благодать”, “Руська правда”, “Моління Данила Заточеника”, “Слово про Ігорів похід” є джерелами української політично-правової думки;
- 4) домагання Росії, історія якої починається з XII ст., на спадщину Русі-України є безпідставними.

Виділяючи серед джерел політико-правової думки XVII ст. Березневі статті 1654 р., студентам треба наголосити, що Україна під час і після його укладення була суб’єктом міжнародного права, він мав конфедеративний характер, укладався не “навіки разом” з метою “возз’єднання двох братніх народів”, а у зв’язку з тогочасною для нас політичною безальтернативністю. Не можна цей договір називати україно-російським, оскільки держава під назвою Росія з’явилася на мапах Європи лише після 1713 р. Так само не можна характеризувати період після нього (а тим паче – до нього) як “спільну історію двох братніх народів –

українського та російського”, бо ми були завойовані та колонізовані Московією-Росією. Скажіть, будь-ласка, яка спільна історія у в'язня і наглядача? Скажіть, будь-ласка, чи може нація, яка себе шанує, називати відрізок часу “доба Петра I”, а не доба Івана Мазепи, утримувати музей шведсько-українсько-московської битви під Полтавою, як символ однієї з найфатальніших поразок, пам'ятники своїм завойовникам і катам, зберігати названі їхніми іменами сотні міст, селищ, сіл, вулиць, підприємств, установ, організацій, спортивних клубів. Звичайно, що ні! Адже це один із історико-політичних способів прихованого консервування російсько-радянського менталітету, загалом, й молоді, зокрема.

Таке ж навантаження несе відзначення багатьох так званих “червоних дат” в українському календарі. Візьмемо, скажімо, генезу Дня захисника Вітчизни – до нього День Радянської Армії, а перед тим Червоної Армії, перші загони якої вступили у бій з німцями під Псковом і Нарвою 23 лютого 1918 р., а згодом повалили Українську Народну Республіку. Військову навалу Росії більшість істориків й політологів чомусь сором'язливо називає українсько-більшовицькою війною, замість російсько-українською. Хіба не зрозуміло, що це поняття не співмірні! Виходить, що, з одного боку, воювала нація, а, з другого, – комуністична ідеологія, специфічні засоби її реалізації.

Аналогічно і штучно виглядає вживання терміну радянсько-фашистська війна, замість німецько-радянська. Суто ідеологічним є термін Велика Вітчизняна війна 1941–1945 рр., як зрештою й Вітчизняна війна 1812 р. Для українців це відповідно Друга світова війна й французько-російська війна. Ще три моменти. Перший. Студентам, всім українцям, світовій громадськості ми повинні невтомно наголошувати й наголошувати на страшому й найбільшому українському рахунку у Другій світовій війні – 10 млн. людських жертв, величезних матеріальних втратах. Цей рахунок дає нам моральні, політичні й юридичні підстави домагатися визнання України повноправним й окремим суб'єктом тієї війни.

Другий. Вимагає щонайменше початку дискусії застосування терміну “визволення” (“звільнення”) України в 1944 р чи “відвоювання”? Логіка проста. До 1921 р. Росія знову завоювала більшість України, в 1939 р. СРСР-Росія приєднала до себе Західну Україну, через кілька років – Буковину й Закарпаття. У 1941р. в Україну прийшов інший завойовник – Німеччина. Отже, один завойовник змінив іншого. А визволення – це, коли тобі допомагають звільнити хату від ворога, але самі йдуть, не залишаються, замість нього не запроваджують своїх порядків, звичаїв, культури, мови.

Третє. Проблема УПА, статусу її вояків та їх взаємовідносин з ветеранами Червоної (Радянської) Армії. Не треба закликати до їх примирення, це марна справа. Значна частина других визволяла (відвоювала) Україну не для України, а для себе, для Росії. Тому вони ніколи не визнають справжніх борців за незалежність України, це повинна зробити політико-правовим актом держава, якщо вона українська.

Це лише окремі фрагменти в справі наукової українізації викладання політології в аспекті українсько-російських відносин. Чимало їх в україно-польських взаєминах. Наприклад, часто говоримо й пишемо україно-польська війна 1918–1919 рр., замість польсько-українська, бо інакше виходить, що ми тоді напали на Польщу, а не вона на нас. Звичайно, ми не можемо погодитись, що польські “орлята” у Львові захищала свою Вітчизну.

Мені дивно й не зручно, коли науковці, зокрема й політологи, кажуть й пишуть не “Перемишль”, “Холм”, “Ярослав”, а “Пшемисель”, “Хелм”, “Ярослав”. Це ж прадавні українські міста! Я не чув, щоб поляки казали “Львів”, а не “Львув”. Надміру вибачально й винувато говоримо про польсько-українське протистояння на Волині 1943 р. Тут треба враховувати те, що Волинь – це українські етнічні землі, а поляки прийшли туди як окупанти. Саме від них українці захищали свої хати, а не навпаки.

Аналізуючи зовнішню та внутрішню політику, студентам треба наголошувати, що етнічні кордони України значно більші від нинішніх державних, що Крим – це український Перекоп, а не „исконно русские земли” чи татарські землі, що Україна – це національна, а не багатонаціональна держава тощо.

Студентові треба належно оцінювати й подавати здобутки української політичної думки у контексті світової. Є десятки й десятки прикладів, які свідчать, що вже тисячу років тому ми щонайменше не відставали від Західної Європи. Так, віча княжо-королівської доби можуть сперечатися з англійською Великою Хартією вільностей щодо піонерства у справі започаткування європейського парламентаризму; Володимира Мономаха можна поставити біля витоків гуманізму, а Станіслава Оріховського – Роксолана – теорії природних прав людини; Запорізька Січ користувалася принципом поділу влади на три гілки, який знайшов своє юридичне оформлення у першій у світі Конституції Пилипа Орлика за три десятиліття до завершення Ш.Л. Монтеск'є теорії поділу влад. Прикро читати у підручниках з політології, правознавства, історії, що першою конституцією у світі була конституція США, а в Європі – Польщі. Відмовляючись від таких малоросійських реверансів, вартувало б:

а) день ухвалення Конституції Пилипа Орлика 5 (16) квітня 1710 р. узаконити як День Конституції України замість чинного 28 червня;

б) на рівні ЮНЕСКО відзначити 300 років з дня її ухвалення у 2010р.

Ми повинні всьому світові, нашим студентам продемонструвати, що ми діти славних батьків й самі такими можемо стати. Адже окрім навчання, ми повинні ще й виховати громадянина, котрий гордитиметься тим, що він українець.

ЛІТЕРАТУРА

1. *В поисках смысла. Мудрость тысячелетий / Сост. А.Е. Мачехин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ОАМА-ПРЕСС, 2002. – 912 с.*
2. Закон України “Про загальну середню освіту” від 13 травня 1999 р.
3. Закон України “Про освіту” в редакції від 23 березня 1996 р.
4. Закон Української РСР “Про мови в Українській РСР” від 28 жовтня 1989 р.
5. Конституція України.
6. Мак'явеллі Н. *Флорентійські хроніки. Державець / Пер. з італ. А. Перепадя. – К.: Основи, 1998. – 492 с.*
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 р.

Мирослав Беззуб'як

Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ І ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

(політико-теоретичний, стратегічний та фінансово-економічний аспекти)

© Беззуб'як М., 2006

Статтю присвячено теоретичним засадам та практичним аспектам оцінки зовнішньополітичної діяльності нової незалежної держави і трансформаційного суспільства. Розглянуто теоретико-методологічний апарат такої оцінки та розроблено низку прикладних рекомендацій щодо стратегічно-планувального та фінансово-економічного вдосконалення зовнішньої політики держави і суспільства з означеним статусом.

The article is devoted to theoretical approaches and practical aspects according to which the foreign policy of new independent state and transitional society should be evaluated. The practical recommendations as to strategy-planning and financial-economic improvement of foreign policy activity of state and society in this status are elaborated.

Політична теорія була і залишається не лише осередком та джерелом політичних цінностей, але й важливим фактором політичного життя та інструментом його вдосконалення. В останньому сенсі вона мало чим поступається такій новітній формі пізнання політики, як політологія. На критичну думку видатного політичного філософа Л. Стросса, політична наука займається не більше ніж нагромадженням знань про політику і, відповідно, будь-який носій цих знань є по-своєму політологом. Отже, до цієї професійної групи належить і домогосподарка (котра цікавиться політикою), і громадсько-політичний активіст (котрий бере активну участь в різноманітних мітингах та пікетах), і коментатор політичних подій (котрий створює “вербальне тло” для очевидного перебігу політичних подій), і державний діяч. Саме останній, оскільки в нього знань про політику найбільше, є найвидатнішим політологом [4]. Безперечно, бачення Л. Строссом політичної науки є занадто критичним, однак варто зауважити, що одвічне прагнення політичного мислителя до “пошуку істини” не є аж